

Robert Stupperich: Erasmus von Rotterdam und seine Welt. Berlin, Walter de Gruyter 1977. IX+210 s. DM 38.

500-året for Erasmus af Rotterdams formodede fødeår 1467 har naturligt nok givet anledning til en øget strøm af skrifter om denne centrale personlighed i europæisk åndsliv uden dog, at Huizingas klassiske biografi fra 1924 er blevet fordunklet. Et enkelt bidrag har allerede været anmeldt i dette tidsskrifts bind 76, s. 275. Måske har jubilæet også medvirket til, at flere historikere har peget på vor egen Paulus Helies afhængighed af Erasmus (således H. Peters i Kirkehistoriske Samlinger 1969 og K. Hørby i Festskrift til Povl Bagge 1972), og at senest forfatteren Villy Sørensen har kastet sig over hans satiriske lovprisning af dårskaben (*Laus stultitiae* fra 1511). Indirekte har det i hvert fald inspireret til den vesttyske kirkehistoriker Robert Stupperichs bog. Han kendes fra talrige afhandlinger om humanismen og de lutherske teologer, herunder en monografi om reformationen i Tyskland, der kom i 1972. I de senere år har han imidlertid været knyttet til den store Opera omnia-udgave af Erasmi skrifter (Amsterdam 1969 ff.), og den foreliggende Erasmus-bog må anses for at være en frugt af dette arbejde.

Det har ikke interesseret Stupperich at gå i Huizingas fodspor. I stedet har han skrevet et levende og engageret indlæg i den standende debat, der sætter spørgsmålstejn ved mange træk navnlig i Erasmi ungdomsliv, som ældre forskere byggede på. Udover Erasmi brogede livsløb behandles i særskilte kapitler hans pædagogiske synspunkter, forholdet til politik og naturligvis hans teologi, herunder de mange kontroverser, der formørkede hans sidste år. Både som en introduktion til den efterhånden helt uoverskuelige Erasmus-forskning og for den kyndige vil bogen være nyttig. Som et kuriosum kan bemærkes, at litteraturfortegnelsen vel er alfabetisk, men at forfatterens initialer anføres først. Det ser forrykt ud.

Mikael Venge

Vejledende Arkivregistraturer XVIII. Lokalarkiver til 1559: Gejstlige Arkiver II. Odense stift, jyske stifter og Slesvig stift. Ved *Thelma Jexlev*. Udgivet af Rigsarkivet. Kbh. 1977. 432 s.

Det er meget glædeligt så forholdsvis kort tid efter udsendelsen af bind I, jf. HT 13. r. III, s. 282, at kunne præsentere fortsættelsen, som indeholder, hvad der er levnet af arkiverne fra stifterne vest for Storebælt samt Slesvig stift, som helt på linie med de øvrige er medtaget i fuldt omfang, selv om det i nyeste tid er delt mellem Danmark og Tyskland. Delingens konsekvenser for dette bispe- og kapitelsarkiv er kort omtalt i de indledende bemærkninger, jf. registratures s. 387-88. Som i bd. I medtages *ikke* dele af arkiverne, der beror uden for de nuværende landegrænser.

Som fremhævet i forordet har man fulgt de i bind I knæsatte principper: inden for hvert stift registreres først bispe- og kapitelsarkiv, derefter følger landsbykirkers, købstadkirkers og til sidst klostrenes arkiver. Der henvises som tidligere til tryk i *Diplomatarium Danicum* samt til udtogene i 1. og 2. rk. af *Repertoriet* og efter rimeligt skøn også til *Regesta*. Derudover er henvisningerne udvidet med A. Heises *Diplomatium Vibergense* og med diplomatiet i Lindbæk & Stemann, *De danske Helligåndsklostre*. – Pudsigt nok mangler dog trykhenvisningen til Dipl. Dan. ved Paschalis 2.s bulle af 1117 til Hubald i Odense, det ældste brev overhovedet i disse arkiver.

Som i bind I er den overvejende del af materialet breve på jordegods, »adkomster«, og taget under eet er det stoffet efter 1400, der dominerer i de jysk-fynske stifter. Yderligere vil begge bind nu give den første samlede oversigt over stoffet i de gejstlige arkiver fra tiden 1513 (*Repertoriets* ophør) til og med Kristian 3.s død i 1559, et første skridt

på vejen til den samlede registrering af adkomster til 1559, hvis resultater foreløbig må lade vente på sig.

Med sine 951 stykker er Ribe bispe- og kapitelsarkiv langt det største og bedst bevarede arkiv. Lige så påfaldende er de beskedne rester af Odenses tilsvarende arkiver: kun to breve fra før 1446 er bevaret, dernæst 7 før 1504, hvoriblandt Fyns Vedtægt af 1473. Af de resterende 63 er mere end 25 stk. breve og forordninger af kirkepolitisk og -organisatorisk art fra de første årtier efter reformationen, f. eks. de velkendte Ribe artikler af 1542, som iøvrigt findes i et andet eksemplar – men lidt varierende registreret – i Ribe-arkivet som nr. 781. Som nr. 47 i det fynske arkiv findes også Kristian 3.s og rigsrådets stadfæstelse af (den ugifte) Johan Friis' bestemmelse, at Hesselagergård udelt skulle gå i arv til ældste arving i mandsstammen – med andre ord Danmarks ældste stamhus. Brevet er rimeligvis havnet her, fordi der samtidig er truffet bestemmelse om ydelser til hospitalet i Odense samt til skolerne i Odense, Nyborg og Svendborg. Også dette bind repræsenterer en betydelig arbejdsindsats, og der er gjort meget for at holde sammen på stoffet, når bogens skema kunne skabe problemer; en kort vejledning til de administrative forhold findes s. 17–18.

S. 19 indeholder rettelser og tilføjelser, fordelt med halvdelen til dette og halvdelen til bind I, heriblandt en særlig tilføjelse om blybullen fra Eugenius 4.s pavebulle, fundet i Maribo klostrets tomt og beskrevet i *Nationalmuseets Arbejdsmark* 1977, s. 174–76, men uheldet er ude, tilføjelsen skal være til nr. 4, ikke til 3, og man finder ikke anført, at kun højre halvdel af selve brevet er bevaret, og at den ret formindsket er udmærket fotograferet til afbildning i »Arbejdsmarken«, hvor billedteksten til gengæld fejlagtigt lader datoen være 17. marts. Iøvrigt må det være Valdemars tabte privilegium af 1239 10. marts, der vidimeres i oversættelse s. 180 Viborg nr. 200. Det er sikkert rigtigt, at pave Alexanders bulle af 1502, Slesvig nr. 134, næppe er indgået til Slesvigarkivet, men det må være ærkebiskop Birger, der indsætter dr. Godskalk Ahlefeld, jf. nr. 135, endelig skrives Felsted normalt uden *d*, se nr. 175. I 1519 mikkelsdag oprettedes et inventarium over de bøger, lektoren i Slesvig har ansvaret for, jf. Slesvig nr. 174, tidligere Gott. (læs!) cam. III. Næsten 460 år efter har vi nu fået et omhyggeligt og udtømmende arbejde til hjælp ved udnyttelsen af stifternes arkiver.

Herluf Nielsen

NYERE OG NYESTE TID

Hans Ulrich Rudolf (Hrsgb.): *Der dreissigjährige Krieg. Perspektiven und Strukturen. Wege der Forschung*, Bd. CCCCLI. Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft 1977. 555 s.

De 17 forskningsbidrag, genoptrykt i dette værk, er ordnet i følgende fem hovedgrupper, der samtidig angiver de aspekter af forskningsdebatten, som udgaven tilsigter at belyse: »Zum Wandel des Geschichtsbildes«, »Politik im Spannungsfeld von Reichsidee und einzelstaatlichem Partikularismus«, »Das Reich im Geflecht fremder Interessen«, »Politik und Konfession« og »Auswirkungen des Krieges auf Gesellschaft und Wirtschaft«. Bortset fra, at krigsfinansieringen og Den westphalske Fred savnes blandt grupperne, dækker de ganske godt de omdebatterede hovedproblemer i 30-årskrigen. Udgiverens korte indledning benyttes næsten udelukkende til motivering af udvalget af bidrag. Den indeholder derfor intet af forskningsmæssig interesse, skønt en kortfattet redegørelse for »die Lage der Forschung« på de berørte hovedpunkter ville have været både nyttig og natur-